

RKJ IJsselland

Een zorgende multidisciplinaire structuur binnen het basisonderwijs in Steenwijkerland

Onderdeel van de Klein & Fijn projecten

Inhoud

Inleiding	3
Aanleiding	4
Onderzoeksvraag	6
Methodologische verantwoording	7
Theoretische principes	8
De pedagogische basis	8
Opvoeden en opgroeien	8
Belang van samenwerking	9
Vormen van samenwerking	10
Samenwerking en normaliseren	11
Resultaten	13
Context van de scholen	13
Visie	14
Vormgeven aan de samenwerking	16
Wensen voor vervolg	18
Conclusie	20
Discussie en aanbevelingen	24
Referenties	29
Bijlagen	31

klikbaar

Inleiding

Sinds de invoering van de Jeugdwet in 2015 hebben gemeenten een belangrijke rol gekregen in het werken aan de uitgangspunten van deze wet op het gebied van jeugd en jeugdhulp. Dit betreft onder meer het versterken van het opvoedkundig klimaat in gezinnen, wijken, buurten, scholen en kinderopvang. Bovendien wordt er in de jeugdwet ingezet op het normaliseren, ontzorgen en demedicaliseren van de jeugdsector. De focus in de jeugdhulp is daarmee verschoven van het zoeken naar oplossingen voor problemen buiten de leefmilieus van kinderen naar het zoeken van oplossingen binnen de sociaalpedagogische context rondom kinderen (Friele et al., 2018).

Om het opvoedkundige klimaat van kinderen op een zo effectief mogelijke manier te kunnen versterken zoeken onderwijs en jeugdhulp elkaar steeds vaker op. Hiermee wordt gepoogd een positief en ondersteunend pedagogisch klimaat op school te bewerkstelligen en opvoed- en opgroei problemen te voorkomen (NJI, zd.). Ook vanuit het onderwijs wordt er veel belang gehecht aan deze samenwerking. De Wet Passend Onderwijs uit 2014 stelt dat onderwijs zo passend mogelijk moet worden gerealiseerd, voor alle leerlingen met een specifieke onderwijsbehoefte. Samenwerking tussen scholen en jeugdhulpverlening is nodig om leerlingen met zo'n specifieke onderwijsbehoefte in het regulier onderwijs voldoende te kunnen ondersteunen (Smeets et al., 2018).

Doordat er meer nadruk op deze samenwerking is komen te liggen, is er ook steeds meer aandacht voor de kwaliteit van deze samenwerking. Een effectieve manier van samenwerken is bijvoorbeeld de whole child approach (Van der Star, 2019), waarin het belang van het kind altijd voorop staat. In de praktijk blijkt deze samenwerking vaak een uitdaging en maakt de betrokkenheid van meerdere partijen een situatie vaak complex en onoverzichtelijk. Daarbij lijkt het aantal hulpverleners rondom kinderen steeds verder toe te nemen. Toch wordt door onderwijs en jeugdhulp steeds vaker en meer geprobeerd om de samenwerking op te zoeken en deze te optimaliseren. ●

Aanleiding

Ook de gemeente Steenwijkerland wil zich steeds verder richten op het versterken van het pedagogische klimaat. Zij ziet dat gezinnen worstelen met allerlei problemen rondom ontwikkeling en welzijn. Inmiddels maakt 1 op de 7 kinderen in Steenwijkerland gebruik van een vorm van geïndiceerde ondersteuning of hulp (De Boer, 2022). Volgens de gemeente is het basisonderwijs de grootste vindplaats van deze problemen. Ieder kind gaat immers naar school of naar de opvang. Het onderwijs is dus dé plek waar de ondersteunings-, hulp- en begeleidingsvragen rondom kinderen bespreekbaar gemaakt kunnen worden, zo redeneert de gemeente. Het is volgens hen belangrijk dat het basisonderwijs de zorg/signalen rondom kinderen snel en adequaat kan delen binnen een laagdrempelige multidisciplinaire structuur. Om deze reden heeft de gemeente een pilot opgezet, waarbinnen een IB-er, een JGZ-verpleegkundige, een maatschappelijk werker en een jeugdconsulent samenwerken in een multidisciplinaire structuur. Indien van toepassing kunnen ook andere disciplines, zoals een leerplichtambtenaar of een jeugdagent deelnemen. Met name de rol van de jeugdconsulent wordt van belang geacht, vanwege zijn/haar kennis van passende jeugdhulp en het snel en preventief kunnen indiceren.

Een ander belangrijk aspect binnen de samenwerking is kennisoverdracht. Dat betekent uitwisseling van vakinhoudelijke kennis tussen de verschillende disciplines en het delen van kennis op kind(casus) niveau. Ook moet het betrekken van de groepsleerkracht bij de uitvoering van de pilot prioriteit hebben. De gemeente Steenwijkerland hoopt dat er op deze manier een dagelijkse praktijk van samenwerking ontstaat tussen onderwijs en jeugdhulpverlening, waarin kind en ouders op het moment dat het nodig is zo snel en adequaat mogelijk hulp, steun en ondersteuning krijgen. Daarbij is het nadrukkelijk de bedoeling dat de rol van de jeugdconsulent adviserend is en niet direct indicerend. Ook zou op termijn de jeugdconsulent op iets meer afstand kunnen deelnemen. De plannen voor deze pilot dateren al van voor Corona. Door de Coronacrisis en personele wisselingen werd de start verschoven naar januari 2023. De planning was om op drie basisscholen te gaan starten op 1 januari 2023, met een looptijd van 1 jaar. Na een zekere vertraging is de pilot op alle drie de basisscholen rond mei 2023 gestart.

De Regionale Kenniswerkplaats (RKJ) IJsselland is gevraagd om deze pilot te onderzoeken middels een Klein en Fijn project. De RKJ IJsselland heeft als thema: **Samen Normaliseren**. Dit regionale samenwerkingsverband onderzoekt en experimenteert met praktijkprofessionals in het onderwijs, jeugdgezondheidszorg en jeugdhulp, wetenschappers, beleidsmakers en bestuurders, ouders en kinderen hoe je in de leefomgeving van jeugdigen en hun gezinnen kunt demedicaliseren, ontzorgen en normaliseren. ●

Onderzoeksvraag

Middels dit Klein en Fijn project wordt onderzoek gedaan naar de pilot binnen de gemeente Steenwijkerland. De volgende onderzoeksvraag is daarbij geformuleerd:

"In hoeverre draagt de pilot binnen de drie basisscholen in de gemeente Steenwijkerland bij aan het normaliseren vanuit de onderwijscontext door de inzet van een zorgende multidisciplinaire structuur binnen de school?"

Doelstellingen

- (I) De evaluatie van de pilot moet inzicht opleveren in de belemmerende en bevorderende factoren van de uitvoering van en samenwerking binnen de pilot in relatie tot normaliseren vanuit de onderwijscontext;
- (II) De evaluatie geeft aanknopingspunten voor het monitoren van de pilot (en eventueel vervolg daarop) op de langere termijn.

Methodologische verantwoording

Dit Klein en Fijn project draait om de pilot 'Een zorgende multidisciplinaire structuur binnen het basisonderwijs in Steenwijkerland'. Binnen deze pilot nemen verschillende partijen deel die allen in dit onderzoek betrokken zijn. Het betreft drie basisscholen voor regulier onderwijs in de gemeente Steenwijkerland, een jeugdconsulent van de gemeente Steenwijkerland, een jeugdverpleegkundige van de GGD en meerdere maatschappelijk werkers van de organisatie De Kop.

Aan het begin van het onderzoek is er een startbijeenkomst georganiseerd (24 mei 2023) met alle betrokken partijen. Dit waren de gemeente, de IB-ers en directeuren van de betrokken basisscholen, jeugdconsulent, jeugdverpleegkundige, maatschappelijk werkers en onderzoekers van de Regionale Kenniswerkplaats Jeugd (RKJ). Hier is de opzet van het project besproken en informatie gedeeld over de aanleiding en inhoud van het onderzoek. Daarnaast was er ruime gelegenheid voor alle partijen om hun eigen inbreng en ideeën in groepjes op papier te zetten en met elkaar te delen.

Aan de hand van diverse onderzoeksmethoden is er data verzameld ten behoeve van dit onderzoek:

- **Het verzamelen van literatuur op het gebied van de pedagogische basis als kader voor normaliseren en literatuur over samenwerking;**
- **Het inbedden van resultaten uit eerder onderzoek over de samenwerking tussen basisonderwijs en jeugdhulpverlening in relatie tot het concept normaliseren;**
- **Gesprekken met alle betrokkenen over de samenwerking en over het concept normaliseren;**
- **Nadere verkenning van kindbeelden en effectieve vormen van samenwerking aan de hand van creatieve werkvormen;**
- **Het formuleren van adviezen en handvatten gericht op normaliseren binnen de samenwerking onderwijs en jeugdhulpverlening, die ook gebruikt kunnen worden door andere scholen in de gemeente Steenwijk.**

Alle participanten in dit onderzoek hebben toestemmingsformulieren ingevuld. De informatie die via gesprekken en creatieve werkvormen is opgehaald is uitgewerkt in tekstvorm. ●

Theoretisch reflectiekader

De pedagogische basis

Om veilig en gezond te kunnen opgroeien hebben kinderen een stevige pedagogische basis nodig. Onderzoek laat zien dat het positieve effecten heeft wanneer kinderen opgroeien in een omgeving die hen het gevoel geeft dat ze ertoe doen, dat ze erbij horen en van belang zijn. Oftewel, wanneer zij verbondenheid ervaren (De Winter, 2011). Dit zorgt voor een positievere ontwikkeling op het gebied van opleiding, werk en sociale relaties. Er ontstaan minder snel psychosociale problemen en er is minder vaak hulpverlening betrokken. Hiertegenover blijkt dat anonimiteit en een onpersoonlijke omgeving risicofactoren zijn voor een slechter lopende ontwikkeling (De Winter, 2011).

De pedagogische basis is wat we vaak 'het alledaagse' noemen. De pedagogische basis bestaat uit twee aspecten, namelijk pedagogische sociale relaties en de pedagogische leefomgeving. De mensen waarmee kinderen kunnen praten, samen dingen doen of die hen helpen, vormen samen de pedagogische relaties van een kind. De pedagogische leefomgeving bestaat uit de plekken in de buurt waar kinderen, ouders en opvoeders naartoe kunnen en alle hulp waar ze in hun omgeving gebruik van kunnen maken (NJI, z.d.). Dit alles sluit aan bij het idee van 'opvoeden doe je met elkaar' en van een civil society (De Winter, 2011). De pedagogische civil society veronderstelt dat informele en formele mede-opvoeders gezinnen ondersteunen bij opvoeden en opgroeien van kinderen en dat waar nodig hulpverlening wordt ingezet (Van den Berg et al., 2023; Wijsbroek, Kesselring & Graas, 2019). Het gaat daarbij om het versterken van netwerken tussen ouders onderling en van ouders met formele mede-opvoeders die vanzelfsprekend betrokken zijn bij kinderen en gezinnen. De huidige pilot sluit hierbij aan door ouders en leraren expliciet te willen betrekken bij de samenwerking.

Opvoeden en opgroeien

Kinderen groeien op en worden begeleid in verschillende milieus. Zij brengen de meeste tijd thuis, op school of bij de opvang door. Voor de meeste kinderen geldt, dat er zich geen grote problemen voordoen in het opgroeien (NJI, 2023). Er is geen bijzondere expertise nodig om de opvoeding van deze kinderen vorm

te geven. Soms zijn er zorgen en problemen, maar is het voldoende als ouders en kind ondersteund worden door mensen om hen heen of advies krijgen van de leerkracht of een andere professional die ze regelmatig zien. Het is uitzondering dat kinderen dusdanige problemen ervaren in het opgroeien, dat specialistische hulp moet worden ingezet. De Wilde, Vandenbroeck en Vanobbergen (2023) stellen dat opvoeden niet alleen om kinderen en hun ontwikkeling gaat, maar dat het ook gaat over opvoeders en de pedagogische relatie tussen kinderen en die opvoeders. Het gaat er om kinderen mens te laten worden in deze wereld. De manier waarop we naar kinderen kijken is bepalend voor de keuzes die we maken in de opvoeding en deze beelden van kinderen kleuren ook onze ideeën over wanneer we spreken van een probleem. De Wilde et al. (2023) maken inzichtelijk dat de aannames die bij een bepaald kindbeeld horen richting geven aan het handelen naar kinderen toe en ook bepalen hoe kinderen naar zichzelf kijken. Een voor iedereen herkenbaar beeld is bijvoorbeeld 'het voorspelbare kind' dat uitgaat van wat we weten over de ontwikkeling van kinderen en wat gemiddeld of 'normaal' is. Als een kind afwijkt van de norm, dan worden interventies ingezet om dit te corrigeren. Kinderen weten zelf ook al snel of ze voldoen aan de norm of niet. Andere kindbeelden die De Wilde, Vandenbroeck en Vanobbergen et. al. (2023) beschrijven zijn 'het kind als risico', 'het witte kind', 'het kind als held', 'het kind als kapitaal' en 'het kind als burger'. Het kind als burger sluit bijvoorbeeld aan bij de ideeën over opvoeden en opgroeien zoals De Winter (2011) die beschrijft en de noodzaak van een civil society. Het kind als held gaat uit van de uniciteit van een kind en de opvoeder als begeleider van de ontwikkeling die het kind ondersteunt en faciliteert. Dit kindbeeld richt zich meer op het individuele kind, net als het kind als risico. Het kind als risico gaat uit van de noodzaak om kinderen te beschermen tegen bijvoorbeeld onveiligheid in de opvoedomgeving of de groep tegen onveiligheid die een kind creëert. Het kind als kapitaal legt de nadruk op de investering in het kind voor de toekomst van onze samenleving en de investering die het vraagt om bijvoorbeeld interventies in te zetten om kinderen zo goed mogelijk te laten opgroeien en ontwikkelen. Het witte kind verwijst naar dat waarop veel voor onze kinderen in de samenleving is gebaseerd; het westerse, blanke kind. Terwijl er juist sprake is van zoveel diversiteit en daar ook meer aandacht voor is. Wanneer wordt uitgegaan van het voorspelbare kind zal de aandacht sneller gaan naar afwijkende ontwikkelingsstappen of afwijkend gedrag, terwijl de aandacht vanuit het kind als burger meer gericht zal zijn op de invloed van de omgeving.

Belang van samenwerking

Voor sommige kinderen is het niet vanzelfsprekend om mee te kunnen doen in de samenleving. Een steeds grotere groep kinderen komt terecht in de jeugdhulpverlening. Ook worden steeds meer kinderen verwezen naar het speciaal

(basis)onderwijs of gaan helemaal niet meer naar school. In het rapport 'Met andere ogen' (Peeters et al., 2018) wordt benadrukt dat een sterke verbinding nodig is tussen onderwijs en (jeugd)zorg, om alle kinderen optimale ontwikkelkansen te bieden. Ook Gerdes (2021) stelt dat een intensieve samenwerking tussen docenten, ouders en jeugdhulpverleners bijdraagt aan een veilige leeromgeving die kinderen ondersteunt in hun sociale en cognitieve ontwikkeling. Deze nadruk op samenwerking moet echter niet afleiden van waar het in het onderwijs daadwerkelijk om gaat, namelijk de pedagogische context waarbinnen een kind zich ontwikkelt en de pedagogische relatie van de leerkracht met de leerling in de klas. Wanneer deze relatie goed is, ontstaat er een veilige leeromgeving die ervoor kan zorgen dat (lichte) ontwikkelingsvragen van kinderen door de leerkracht in de eigen sociale context kunnen worden opgelost, zoals past bij het normaliserend gedachtengoed (RMO, 2012).

Vormen van samenwerking

Veel onderwijs- en (jeugd)zorgprofessionals zijn vandaag de dag gewend om 'samen te werken', maar lang niet altijd is er goed nagedacht over de vorm van de samenwerking of over wat er exact nodig is om de samenwerking te laten slagen. Zo zijn er verschillende vormen van samenwerking mogelijk, waarbij in de literatuur twee vormen het vaakst worden beschreven. Dit betreft multidisciplinair samenwerken en interdisciplinair samenwerken. Bij het **multidisciplinair samenwerken** werkt elke discipline vanuit zijn eigen perspectief en probeert eigen doelstellingen te realiseren. Er is sprake van eigen vaktaal en een eigen logica. De verschillende verantwoordelijkheden worden samengebracht zonder direct verbanden te leggen tussen de verschillende vakgebieden. Professionals behouden hun autonomie en werken min of meer parallel aan elkaar. De samenwerking is voornamelijk gericht op kennisdeling (Geveke et al., 2023).

Interdisciplinaire samenwerking is een meer intensieve vorm van samenwerking, waarbij de professionals bereid en in staat zijn om de ingebrachte kennis vanuit de afzonderlijke disciplines te integreren. Hierdoor kunnen nieuwe kennis en innovatieve aanpakken ontstaan om een bepaald probleem adequater en effectiever op te lossen. De verschillende disciplines formuleren een gezamenlijk doel, hanteren een gemeenschappelijke taal en zien de kwaliteiten en perspectieven van de ander als complementair en waardevol. Er is sprake van onderlinge verbondenheid en het begrijpen van de verschillende disciplines (Rumping, Boendermaker en De Ruyter, 2018).

Samenwerking en normaliseren

Normaliserend handelen betekent dat je ontwikkelings- en opvoedvragen die in het dagelijks leven voorkomen (op school, in de vrije tijd en/of thuis) zoveel mogelijk in de eigen omgeving probeert op te lossen (NJI, z.d.). Een samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulpverlening, waarin het normaliseren centraal staat, zal dus vooral gericht moeten zijn op het versterken van die eigen omgeving, de context waarbinnen een kind zich ontwikkelt. Het werken vanuit zo'n gezamenlijk doel komt het beste naar voren binnen een interdisciplinaire samenwerkingsvorm. Daarmee kan een meer normaliserende en inclusieve (leer)omgeving voor kinderen worden bewerkstelligd (Gerdes, 2021). Belangrijk hierbij is dat dit wordt vormgegeven, zonder te bagatelliseren wanneer er wel sprake is van problemen die meer vragen dan een stevige pedagogische basis.

Normaliserend handelen kan een preventieve werking hebben, maar is niet hetzelfde als preventief werken. Anders dan bij normaliserend handelen gaat het bij preventief werken om het op tijd (vroeg) signaleren van problemen om 'erger te voorkomen'. Uit onderzoek blijkt echter dat vroeg signalering en behandeling niet perse een bewezen goede uitkomst geeft voor de ontwikkeling van kinderen. Roest et.al. (2023) concluderen op basis van een review naar de lange termijn effecten van vroeg signalering en behandeling bij kinderen, dat dit bijvoorbeeld bijdraagt aan stigma, aangeleerde hulpeloosheid, verminderd zelfvertrouwen en selffulfilling prophecy. Dit lijkt juist te gelden wanneer sprake is van milde problemen.

Het is dus belangrijk om weloverwogen te kiezen voor een vorm, structuur en inhoud van samenwerken die gericht is op het versterken van de eigen omgeving van het kind. Dit vraagt dat er voldoende tijd voor interactie en reflectie wordt uitgetrokken (Gerdes, 2021). Over deze intensieve vorm van samenwerking tussen jeugdhulp en onderwijs zijn een aantal werkbare factoren bekend (Wienen et al., 2020).

- **De leraar ervaart 'contact' met de hulpverlener: het is mogelijk om ervaringen en vragen uit te wisselen en elkaar aan te spreken op de manier waarop eventuele hulp aan het kind kan worden verleend.**
- **Ouders ervaren dat er goede afstemming is tussen onderwijs en jeugdhulp, en leerkrachten voelen zich serieus genomen door de hulpverlener.**
- **Er zijn afspraken over het moment dat de doelen zijn behaald en over rol van tijd (de tijd om doelen te behalen en de interventies te kunnen uitvoeren).**
- **De doelen van de hulpverlening laten resultaat zien in de school- en klassencontext. Daarnaast is er overeenstemming tussen de betrokkenen dat niet alles opgelost wordt door een interventie. Het is duidelijk dat in veel gevallen aandacht en betrokkenheid nodig blijft (ook na inzet van de hulpverlener).**
- **Voor de betrokkenen is duidelijk 'wie wat doet en waarom'.**
In geslaagde samenwerking valt op dat wederzijdse feedback ontstaat.
- **Hulpverleners bespreken de problemen die zij ervaren in hun samenwerking met leraren en ouders, en spreken ze er ook op aan. Op die manier blijven de hulpverleners meerzijdig partijdig.**

Al met al lijkt intensief samenwerken voor een belangrijk deel te gaan om een professionele houding, waarbij gedeelde verantwoordelijk gevoeld wordt en een gezamenlijk taal ontwikkeld wordt. Vervolgens is duurzame verankering van de samenwerking nodig, hetgeen gesteund wordt door actief beleid, bijvoorbeeld van landelijke, regionale en gemeentelijke overheden (Peeters et al., 2018). ●

Resultaten

In dit hoofdstuk worden de relevante onderzoeksbevindingen gepresenteerd. De onderzoeksbevindingen zijn onderverdeeld in thema's: Context van de scholen; Visie op de samenwerking; Vormgeven aan de samenwerking; Wensen voor vervolg. Deze thema's zijn op basis van de opgehaalde informatie vastgesteld. De resultaten worden afgezet tegen de theoretische uitgangspunten (hoofdstuk 2).

Er zijn drie momenten geweest waarop door de onderzoekers met deelnemers is gesproken over de pilot. Deelnemers zijn de drie basisscholen in de gemeente Steenwijkerland, een jeugdconsulent van de gemeente, een jeugdverpleegkundige van de GGD en meerdere maatschappelijk werkers van de organisatie De Kop. Er is een eerste bijeenkomst geweest in mei 2023 met alle deelnemers, waarin besproken is wat de kaders voor het onderzoek en de pilot zijn en gevraagd is naar de context van de scholen en de eerste ervaringen met de pilot. Vervolgens hebben de onderzoekers alle deelnemers gevraagd naar de ervaringen sinds de start van de pilot en besproken wat bevorderende en belemmerende factoren daarin zijn. Tot slot zijn er twee bijeenkomsten geweest met de deelnemers om op basis van kindbeelden en theorie over effectieve samenwerking te evalueren hoe de samenwerking verloopt en wat wensen zijn voor het vervolg.

Context van de scholen

De context van de deelnemende scholen verschilt. Twee scholen (B en C) hebben te maken met instroom uit verschillende wijken in Steenwijk, terwijl de andere school (A) voornamelijk gevoed wordt door een specifieke wijk in de stad. Dat betekent dat de populatie ouders en leerlingen op twee scholen gevarieerd is en dat op de derde school de ouders dicht bij de school wonen en een vergelijkbare achtergrond hebben. Op school A zitten veel kinderen uit gezinnen waar sprake is van armoede en een lage SES. In Steenwijkerland geldt voor 3% van de gezinnen dat deze op bijstandsniveau functioneren (CBS, 2021). Relatief veel kinderen hebben te maken met stress als gevolg van bijvoorbeeld armoede en sociale problematiek. Op school B en C is de achtergrond van de leerlingen meer gevarieerd, ook omdat ouders uit meerdere wijken komen. Dit heeft invloed op de opzet en uitvoering van de pilot op de betreffende scholen. Waar op school B en C gewerkt kan worden aan preventie en het voorkomen van doorverwijzen naar (specialistische)

jeugdhulpverlening, ervaart men op school A het belang om in contact te komen met de ouders, vertrouwen tussen ouders, school en hulpverleners te versterken en de samenhang in de buurt te vergroten. In alle gesprekken wordt benoemd dat de achtergrond van de gezinnen die de school bezoeken van invloed is op de keuzes die gemaakt kunnen worden in de pilot. Op de ene school zijn ouders al meer vanzelfsprekend in contact met de leerkrachten en ander personeel dan op de andere school. Dat betekent dat op de ene school makkelijker een ingang is om ouders te betrekken bij de pilot, terwijl op de andere school de ouders wantrouwend staan ten opzichte van bijvoorbeeld hulpverlening en vragen en zorgen daarom minder makkelijk gedeeld worden. De vertrouwensbasis die er is tussen leraren en ouders om vragen te stellen en advies te vragen vormt een belangrijke basis voor het kunnen delen van kennis en laagdrempelig binnenlopen. Het is van belang om het contact tussen ouders als informele opvoeders en leerkrachten en overige professionals binnen de school die een formele rol als opvoeder hebben expliciet vorm te geven. Daarbij is het belangrijk te werken aan het opbouwen van contact, zodat de pedagogische leefomgeving in gezamenlijkheid vorm kan krijgen (Van den Berg et al., 2023; Wijsbroek et al. 2019).

Visie

In de gevoerde gesprekken is op verschillende manieren gesproken over en gevraagd naar de visie van de deelnemers op het werken in de pilot. Wat steeds terugkomt is de wens en behoefte om preventief te werken en laagdrempelig te zijn.

Met preventief werken wordt bedoeld dat de deelnemers kansen zien en ervaren om door middel van de samenwerking vroegtijdig te signaleren dat er vragen of zorgen zijn rond een kind, een klas of een gezin en dat door de korte lijnen tussen de verschillende disciplines met een gesprek, een advies of aandacht voor de context, er beweging komt en inzet van meer specialistische hulp kan worden voorkomen. De gekozen invulling op basis van deze visie voor de samenwerking, is dat gewerkt wordt met casuïstiekbespreking door het multidisciplinaire team. Op twee scholen is daar soms ook een leerkracht bij aanwezig, maar vaak vindt de bespreking plaats met de professionals die buiten de groep werken. Op de scholen wordt daarmee vormgegeven aan zogenaamde vroeg signalering en er wordt afgestemd wie de begeleiding en eventueel doorverwijzing naar behandeling op zich neemt. Op alle scholen worden in de uitwerking van de visie de leerkracht en worden ouders benoemd, maar in de praktische uitvoering zijn leerkrachten en ouders nog niet expliciet betrokken.

Onder laagdrempeligheid verstaan de deelnemers dat ze zichtbaar en beschikbaar zijn door de pilot. De professionals van het multidisciplinaire team proberen met inloopochtenden of een koffieochtend na elke vakantie zichtbaar aanwezig te zijn voor ouders, zodat ouders binnen kunnen lopen en uit kunnen wisselen hoe het gaat. Het mooiste zou zijn als ouders elkáár zo ook weten te vinden. In de loop van de tijd ervaren school B en C dat de zichtbaarheid vergroot is, onder andere door de aanwezigheid van maatschappelijk werk op de school, maar ook omdat leerkrachten ouders wijzen op de mogelijkheid om even binnen te lopen en een vraag te kunnen stellen. Op school A is er de wens dat de laagdrempeligheid nog wordt vergroot. De school denkt een meer outreachende aanpak nodig te hebben om dit te kunnen bereiken, omdat ouders niet automatisch vertrouwen ervaren in hulpverlening en hulpverleners.

In de laatste bijeenkomst is uitgewisseld welke kindbeelden deelnemers centraal stellen in hun werk en hoe deze van invloed zijn op hun visie om te werken in de pilot. De deelnemers kozen in de basis verschillende kindbeelden als uitgangspunt. Dit heeft vaak te maken met de doelstelling van de organisatie, in combinatie met de eigen visie op opvoeden en opgroeien van kinderen. Zo werd door de scholen met een eigen onderwijsvisie bijvoorbeeld 'het kind als held' voorop gezet, samen met 'het kind als burger' en 'het voorspelbare kind'. Door de deelnemers van organisaties buiten de school werden bijvoorbeeld 'het voorspelbare kind' en 'het kind als burger', 'het kind als held' of 'het kind als risico' voorop gezet. In het gesprek hierover, gaven de deelnemers aan dat ze de kindbeelden herkenden vanuit het werk en dat ze soms ook een ander kindbeeld voorop stelden, afhankelijk van de situatie en de vraag. Deelnemers benoemen dat in de casuïstiekbesprekingen eigenlijk nog 'het kind als risico' centraal staat.

In gesprek over de kindbeelden die de deelnemers voor de pilot centraal zouden willen stellen ontstond snel consensus over een top drie van kindbeelden:

- 1. Het kind als burger;**
- 2. Het kind als held;**
- 3. Het voorspelbare kind.**

De toelichting daarbij is dat deelnemers het kind willen zien als onderdeel van een context en dat het idee van de pedagogische civil society voor hen centraal staat in de pilot. Tegelijk willen ze het kind ook als uniek zien, uitgaande van mogelijkheden en afstemming op de eigenheid van het kind. Bovenstaande sluit voor de deelnemers ook aan bij het concept positieve gezondheid, dat vanuit de organisaties

centraal wordt gesteld. Tot slot is het voorspelbare kind een behulpzaam kindbeeld, omdat daarmee op tijd kan worden geïntervenieerd wanneer er zorg is.

Zoals in de theorie beschreven kleurt de manier waarop we naar kinderen kijken (ons kindbeeld) onder andere onze ideeën over wanneer we spreken van een probleem. De aannames die bij een bepaald kindbeeld horen geven vervolgens ook richting aan het handelen naar kinderen toe (De Wilde et al., 2023). Om normaliserend te kunnen handelen is het voor de deelnemers in de pilot dus van belang dat zij inzicht hebben in hun eigen kijk op kinderen en daarnaast op de hoogte zijn van het kindbeeld dat andere deelnemers hanteren, om vervolgens af te stemmen hoe gewerkt kan worden vanuit deze kindbeelden aan het vormgeven van het normaliserende gedachtengoed in de praktijk. De bevindingen laten zien dat er verschillende kindbeelden gehanteerd worden door de verschillende deelnemers in de pilot. Een gesprek hierover heeft het nodige inzicht gegeven. Dit kan een goed een uitgangspunt zijn om hier met elkaar over in gesprek te blijven. Het is namelijk belangrijk om voldoende tijd voor interactie en reflectie uit te trekken, om te komen tot een samenwerking die bijdraagt aan het normaliseren (Gerdes, 2021).

Vormgeven aan de samenwerking

De deelnemers benoemen in de eerste twee gesprekken dat het in het begin wat zoeken is geweest naar de meest passende vorm van samenwerken. Door met elkaar te brainstormen over wat wenselijk en haalbaar zou zijn, ontstonden uiteindelijk de vormen van samenwerking die nu ontwikkeld zijn. De maatschappelijk werkers en de jeugdconsulent hebben tijd beschikbaar om aanwezig te kunnen zijn op de scholen. Dit betekent dat er voor is gekozen dat zij een dag in de week op de scholen aanwezig zijn. Er is één jeugdconsulent betrokken. Gedurende de gesprekken bleek dat dit als voordeel heeft dat zij overkoepelend inzicht heeft in het reilen en zeilen op alle drie de scholen.

De concrete uitwerking van de pilot in de praktijk bestaat op alle scholen nu uit casuïstiekbespreking, waarbij het gaat om bespreken van individuele leerlingen, groepen in de school of thema's die in de school een rol spelen. Daarbij wordt er samen nagedacht over welke discipline een passend antwoord kan bieden op de hulpvraag. Daarnaast zijn de schoolmaatschappelijk werkers en de jeugdconsulent één dag per week aanwezig op de school. De huidige invulling van de pilot sluit aan bij het idee van vroeg signalering en is nog niet zozeer gericht op samenwerking tussen de leerkracht, ouders en betrokken professionals om een kind heen. Gerdes (2021) stelt dat intensiever samenwerken kan bijdragen aan een structuur die normaliseren ondersteunt. Intensief (interdisciplinair) samen-

werken gaat dan vooral om het bieden van hulp, waarbij disciplines vanuit een gezamenlijk doel waar nodig roloverstijgend samenwerken. Dit gezamenlijke doel zal vanuit het normaliserend gedachtegoed het versterken van de eigen omgeving van het kind zijn.

Bevorderende factoren die in de eerste gesprekken naar voren komen, zijn bijvoorbeeld het elkaar leren kennen en op elkaar ingespeeld raken door de samenwerking. Er ontstaan korte lijnen tussen de deelnemers en daarmee is het mogelijk om elkaar snel te vinden. Kennisdeling door de regelmatige uitwisseling, helpt om goed inzicht te hebben in wie wat kan betekenen en wat andere disciplines te bieden hebben aan inzichten en mogelijkheden voor vervolg wanneer dat nodig blijkt. Leerkrachten weten van de pilot en zijn er enthousiast over, zij verwijzen ouders ook wel door. De samenwerking lijkt nog voornamelijk gericht te zijn op het vroegtijdig interveniëren bij problemen die ontstaan en minder bij, zoals De Winter (2011) en Van den Berg et al. (2023) bepleiten, het inrichten van een pedagogische leefomgeving waarin ouders als informele opvoeders en leerkrachten als vanzelfsprekende formele medeopvoeders met elkaar de leefomgeving zo inrichten dat zoveel mogelijk kinderen daarvan kunnen profiteren.

Een andere bevorderende factor die wordt genoemd is dat er nieuwe inzichten en werkwijzen ontstaan. Zo is op school A een serie lessen verzorgd ter bevordering van de groepsdynamiek en voorbereiding van leerlingen op het voortgezet onderwijs. Op school B is ingezet op 'jongensvenijn' als tegenhanger van 'meidenvenijn' om een leerling die in de knel leek te komen door een verandering in de context te ondersteunen. Deze nieuwe werkwijzen zijn dankzij de samenwerking in de pilot ontstaan. Verder sluiten deze interventies aan bij het idee dat de pedagogische leefomgeving zodanig wordt ingericht, dat zoveel mogelijk kinderen daarvan kunnen profiteren (Van den Berg et al., 2023).

Een belemmerende factor die door alle deelnemers wordt genoemd, is de factor tijd voor de deelnemers die hierin niet gefaciliteerd worden. De scholen maken bewust tijd en ruimte voor de pilot, wat betekent dat zij zoveel mogelijk aansluiten bij het team. In de praktijk heeft dit invloed op de hoeveelheid tijd die zij voor andere taken als IB-er van de school beschikbaar hebben. Hierdoor is er sprake van een zeker spanningsveld voor de onderwijsprofessionals. Ditzelfde geldt voor de jeugdverpleegkundige, die ook geen extra tijd voor de pilot heeft gekregen. Een andere belemmerende factor, is op dit moment nog de relatieve onbekendheid van de pilot bij ouders of bij de opvang op school.

In de laatste bijeenkomst is een checklist uitgedeeld waarop effectieve elementen voor samenwerking genoemd staan. Alle betrokkenen hebben hierop aangegeven in welke mate de effectieve elementen herkend worden binnen de samenwerking

in de pilot. Hieruit komt een gevarieerd beeld naar voren, waarbij sommige betrokkenen veel elementen herkennen en anderen in mindere mate. Door iedereen wordt genoemd dat de leden van het team elkaar aanvullen en dat er sprake is van voldoende vertrouwen, begrip en respect voor elkaar. Bijna iedereen herkent dat er al verschillende kerens kennis is gedeeld met elkaar. Ook ervaart bijna iedereen duidelijkheid over zijn/haar rol, en dat van de andere deelnemers. Elementen die door verschillende betrokkenen (maar niet door allemaal) minder worden herkend in de samenwerking zijn het ervaren van voldoende tijd voor de pilot, dat leerkrachten en ouders zich betrokken voelen en het delen van kennis met leerkrachten. Ook het terugkijken op het proces en geven van feedback wordt niet door iedereen herkend.

Zoals we weten uit de theorie kan een sterke verbinding tussen onderwijs en (jeugd)zorg nodig zijn om de pedagogische context waarbinnen het kind zich ontwikkelt te versterken (Peeters et al., 2018). Zo'n sterke verbinding ontstaat wanneer professionals kennis vanuit de afzonderlijke disciplines weten te integreren, waardoor nieuwe kennis en innovatieve aanpakken ontstaan. Opvoed- en ondersteuningsvragen kunnen hierdoor adequater en effectiever worden beantwoord (Rumping, Boendermaker en De Ruyter, 2018). Hoewel de samenwerking binnen de pilot multidisciplinair wordt genoemd, zijn er verschillende kenmerken van een interdisciplinaire samenwerking te zien. Zo is er verscheidene malen een nieuwe interventie ingezet, die vanuit een enkele discipline niet bedacht en/of geboden had kunnen worden. Ook blijkt uit bovenstaande dat de kwaliteiten en perspectieven van de verschillende disciplines als complementair en waardevol worden ervaren, hetgeen ook kenmerkend is voor interdisciplinair werken (Rumping, Boendermaker en De Ruyter, 2018). Aan de andere kant zijn er ook elementen in de samenwerking die nog minder worden herkend en die wel van belang zijn om een normaliserende uitwerking te kunnen hebben. Dit betreft met name de betrokkenheid van ouders en leerkrachten (Wienen, 2020). Dit dient dus nog verder ontwikkeld te worden. Tenslotte weten we uit de theorie dat interactie en reflectie van belang zijn voor een intensieve samenwerking die normaliserend kan uitwerken (Gerdes, 2021). Aangezien de factor tijd voor een aantal deelnemers een belemmerende factor is voor het deelnemen aan de pilot, is dit dus zeker een aandachtspunt die verbeterd moet worden.

Wensen voor vervolg

De gemeente Steenwijkerland streeft met deze pilot naar een multidisciplinaire samenwerking op drie basisscholen tussen een IB-er, een JGZ-verpleegkundige, een maatschappelijk werker en een jeugdconsulent. Indien van toepassing kunnen ook andere disciplines, zoals een leerplichtambtenaar of een jeugdagent deel-

nemen. Een belangrijk aspect binnen de samenwerking is kennisoverdracht. Ook werd voor de pilot van belang geacht dat de groepsleerkracht bij de uitvoering van de pilot betrokken zou worden. De pilot heeft als doel dat er een dagelijkse praktijk van samenwerking ontstaat tussen onderwijs en jeugdhulpverlening, waarin kind en ouders op het moment dat het nodig is zo snel en adequaat mogelijk hulp, steun en ondersteuning krijgen. Vroeg signalering en terugdringen van jeugdhulpgebruik lijken daarmee voorop te staan. Dit is ook terug te zien in de manier waarop de samenwerking tussen professionals binnen de pilot in de praktijk vorm krijgt op de scholen. Het is echter goed om kritisch te beschouwen of deze invulling van de pilot bijdraagt aan normaliseren, omdat bijvoorbeeld Roest et. al. (2023) concluderen dat juist vroeg signalering en behandeling kunnen leiden tot stigmatisering, aangeleerde hulpeloosheid en afhankelijkheid van hulpverlening voor het functioneren.

De deelnemers ervaren de pilot als waardevol. Ze geven aan op elkaar ingespeeld te raken en door elkaar regelmatig te zien een positieve dynamiek te ervaren. Het wordt als erg waardevol ervaren om van elkaar te kunnen leren in de uitwisseling. Nieuwe ideeën die ontstaan door de samenwerking worden ervaren als enthousiasmerend.

Uitdagingen voor het vervolg zijn de betrokkenheid van de leerkrachten en de ouders vergroten en het betrekken van de opvang. Op school A komt daar nog bij dat het er op lijkt dat een andere aanpak daar beter zou passen, door bijvoorbeeld ouders meer tegemoet te komen en te kunnen werken aan een basis van vertrouwen. Het verder vergroten van de herkenbaarheid en toegankelijkheid wordt door alle scholen als belangrijke wens genoemd.

Een goede facilitering voor alle betrokkenen wordt als zeer wenselijk benoemd. Nu hebben de scholen en de medewerkers van de GGD niet in even grote mate tijd en ruimte voor de pilot, terwijl juist door de uitwisseling die ontstaat de behoefte om verder te kunnen bouwen aan de samenwerking versterkt wordt. Daarbij wordt benoemd dat het niet alleen gaat om facilitering in tijd, maar ook om het afwegen van aanwezigheid en tijd naar verhouding van de zorgzwaarte per school.

Een wens die wordt uitgesproken door alle deelnemers, is dat er tijd en ruimte zal zijn om de huidige manier van werken te kunnen voortzetten en verder te kunnen ontwikkelen. Deze wens komt voort uit de ervaring dat er een meer intensieve contacten zijn ontstaan en dat deelnemers merken dat dit vruchten afwerpt in de praktijk. Ze zijn meer op de hoogte van elkaars werkwijze en expertise, kunnen sneller hulp inzetten waar nodig en nieuwe ideeën die ontstaan maken hen enthousiast. ●

Conclusie

Door middel van dit onderzoek wordt een antwoord gegeven op de vraag:

“In hoeverre draagt de pilot binnen de drie basisscholen in de gemeente Steenwijkerland bij aan het normaliseren vanuit de onderwijscontext door de inzet van een zorgende multidisciplinaire structuur binnen de school?”

Doelstellingen

- (I) De evaluatie van de pilot moet inzicht opleveren in de belemmerende en bevorderende factoren van de uitvoering van en samenwerking binnen de pilot in relatie tot normaliseren vanuit de onderwijscontext;**
- (II) De evaluatie geeft aanknopingspunten voor het monitoren van de pilot (en eventueel vervolg daarop) op de langere termijn.**

Beantwoording van de hoofdvraag

Dit onderzoek heeft de start van de samenwerking in beeld gebracht, de ervaringen die er tot nu toe zijn met samenwerken, de inhoudelijke focus van de samenwerking en hoe deelnemers de samenwerking verder zouden willen invullen en vormgeven.

Daarbij is aandacht geweest voor belemmerende en bevorderende factoren in de uitvoering van de samenwerking en is ook een checklist aangereikt om de samenwerking en de uitvoering van de pilot te kunnen monitoren. De vraag in hoeverre de pilot binnen de drie basisscholen bijdraagt aan het normaliseren vanuit de onderwijscontext door de inzet van een zorgende multidisciplinaire structuur binnen de school, kan in deze fase niet volledig beantwoord worden vanwege het korte tijdsbestek waarin de pilot nu loopt.

Wat vooral duidelijk wordt is dat de pilot tot nu toe op inhoud voornamelijk vorm krijgt met het oog op preventie en snel en preventief kunnen indiceren van hulp en daarmee (nog) niet gericht is op het normaliseren vanuit de onderwijscontext. Dit neigt eerder naar medicaliserend denken en werken, in plaats van normaliserend werken. Er is vooral praktisch en procesmatig invulling gegeven aan de samenwerking tussen verschillende disciplines. De deelnemers zouden gezamenlijk de pilot meer vorm willen geven op basis van de kindbeelden 'kind als burger', 'kind als held' en 'het voorspelbare kind' om meer inhoud te kunnen geven aan normaliseren, demedicaliseren en ontzorgen. Ze zien dit als ontwikkelpunt, waarbij ze ook constateerden dat ze hier snel consensus over hadden op basis van de werkrelaties die opgebouwd zijn in de afgelopen periode.

De rol van de leerkrachten en van ouders, zoals beoogd in de pilot, heeft op dit moment nog geen duidelijke plek in de zorgende multidisciplinaire structuur. Wel zijn er voornemens om ouders en leerkrachten meer actief te betrekken. Het is belangrijk om hier vorm aan te geven, in het licht van een pedagogische basis waarin informele opvoeders, zoals ouders, en vanzelfsprekende formele opvoeders, zoals leerkrachten, mee bouwen aan een pedagogische civil society. Er kan worden gesteld dat het voor de scholen zal verschillen hoe en in hoeverre ze ouders actief kunnen betrekken bij de pilot. Bij de ene school zijn het vertrouwen onderling en contacten tussen ouders en leraren vanzelfsprekend, bij de andere school wordt het als moeilijker ervaren om ouders actief te betrekken bij het opzetten van een gezamenlijk gedragen pedagogische basis als mede opvoeders (formeel en informeel).

Bevorderende factoren

Het is belangrijk geweest om bij de start samen te brainstormen over de vorm van samenwerking in de pilot. De gezamenlijk gedragen visie is dat door de pilot meer preventief gewerkt kan worden, zodat minder kinderen verwezen hoeven te worden naar hulpverlening. Daarnaast wordt laagdrempeligheid genoemd als gezamenlijke wens voor de uitwerking van de pilot. In de praktijk vraagt het nog verdere inbedding in de scholen, met name door bekendheid onder leraren en ouders van de pilot te vergroten en wat daarmee voorhanden is.

Er wordt binnen de samenwerking zoals die nu vorm heeft gekregen actief kennis gedeeld door uit te wisselen over casuïstiek. Deelnemers benoemen dat ze meer inzicht hebben in de manier waarop de verschillende collega's werken, wie waarvoor kan worden ingezet en dat ze leren van elkaars visie en kijk op de casussen die worden ingebracht in het overleg. Hierin schuilt een risico, namelijk dat doorverwijzen als laagdrempelig wordt ervaren, waardoor dit sneller gebeurt en er minder snel naar oplossingen in de context gekeken wordt. Dit sluit meer aan bij multidisciplinair werken en bij het kindbeeld 'het kind als risico' en kan als belemmerend worden gezien voor het normaliserend handelen. Kennisdeling met ouders en leerkrachten heeft nog weinig vorm gekregen.

Er zijn enkele mooie voorbeelden van een nieuwe aanpak op groepsniveau die aansluit bij het kindbeeld 'het kind als burger' omdat er aanpassingen worden gedaan in de context om het kind te ondersteunen in zijn functioneren. Dit heeft kunnen ontstaan doordat de deelnemers binnen de pilot de kwaliteiten en perspectieven van de verschillende disciplines als complementair en waardevol ervaren. Dit wijst op een ontwikkeling richting interdisciplinair werken.

Daarnaast worden op elke school actief casussen besproken en is voor deelnemers meer duidelijkheid ontstaan over de verschillende disciplines en wat men van de ander kan verwachten of hoe kan worden doorverwezen. Dit sluit meer aan bij multidisciplinair werken en bij het kindbeeld 'het kind als risico'. Deelnemers zijn gemotiveerd om de samenwerking verder uit te breiden en de kindbeelden 'het kind als burger', 'het kind als held' en 'het voorspelbare kind' primair als uitgangspunt te nemen om casuïstiek en thema's binnen de school met elkaar te bespreken.

De checklist die is aangereikt om de pilot te kunnen monitoren en met elkaar in gesprek te kunnen gaan over de doelen en beoogde resultaten van de pilot, geeft deelnemers houvast om met elkaar te bespreken hoe enerzijds de samenwerking verloopt en anderzijds of de doelen van de pilot ook worden behaald. Belemmerende en bevorderende factoren zijn daarmee goed in kaart te brengen.

Belemmerende factoren

Bij de start van de pilot gold niet voor iedere school dat er evenveel behoefte of noodzaak was voor het opzetten van een zorgende multidisciplinaire structuur. Daarnaast is er veel aandacht geweest voor de manier waarop de samenwerking vorm zou kunnen krijgen, met daarbij vooral aandacht voor preventie en snel en op tijd indiceren van hulp waar nodig. Daarmee is er minder aandacht geweest voor het medicaliseren, ontzorgen en normaliseren dan vooraf beoogd. Tegelijk is de pilot later gestart dan gepland, wat maakt dat organisatie van het proces meer aandacht heeft gekregen dan overeenstemming over de inhoudelijke focus

van de samenwerking en het creëren van een pedagogische basis die ruimte geeft voor normaliseren, zoals een pedagogische civil society voorstaat.

In de besprekingen komt naar voren dat de facilitering in tijd een belangrijk aandachtspunt is. Omdat een deel van het team ruim voldoende tijd krijgt om een rol op te pakken in de school en een deel van het team de tijd moet vrijmaken binnen de reguliere werkzaamheden, is het niet altijd makkelijk om gelijk op te trekken of komen andere werkzaamheden op school of voor de GGD medewerkers onder druk te staan.

Een ander aandachtspunt is de vergroting van de naamsbekendheid van de pilot en de uitbereiding naar de opvang binnen de scholen.

Tot slot is een belangrijke factor het actief betrekken van leerkrachten en ouders, waar tot nu toe nog onvoldoende tijd voor is gevonden en waar in de huidige fase nog geen concrete invulling aan is gegeven. De gemeente hecht grote waarde aan het betrekken van de groepsleerkrachten en ouders bij de pilot. ●

Discussie en aanbevelingen

Door de korte loopduur van de pilot is de hoofdvraag van dit onderzoek nog niet te beantwoorden. Wel is te zeggen dat er een heel aantal elementen te zien zijn die een positieve bijdrage kunnen leveren aan het normaliserend handelen en ook een aantal elementen die hierin belemmerend kunnen werken. De samenwerking is echter nog volop in ontwikkeling en het is daarom niet eerlijk om daar nu al concluderende uitspraken over te doen. De deelnemers zullen meer tijd nodig hebben om de samenwerking verder vorm te geven, waarbij een aantal aanbevelingen gedaan kunnen worden om een ontwikkeling richting een meer normaliserende vorm van samenwerking door te maken. Deze aanbevelingen zijn verder uitgewerkt in de discussie.

De pilot wordt door de deelnemers als positief ervaren. Deelnemers geven aan dat ze van elkaar leren, elkaar makkelijker weten te vinden en dat er nieuwe ideeën ontstaan voor omgaan met bepaalde vragen binnen de school. Het vormgeven van de samenwerking heeft in de afgelopen periode voornamelijk aandacht gekregen, waardoor niet kan worden gesteld of zorgende multidisciplinaire structuur op de scholen bijdraagt aan normaliseren in de onderwijscontext. In de huidige vorm zal normaliseren in de onderwijscontext niet zo makkelijk vorm krijgen, omdat de aandacht voornamelijk uitgaat naar casuïstiek van individuele jeugdigen en hun gezinnen. Het is dus nodig, zoals de deelnemers ook ambiëren, dat er meer ruimte komt om toe te werken naar een pedagogische basis waarin informele en formele opvoeders met elkaar samenwerken en kennis wordt gedeeld. In de huidige samenwerking komt dit nog niet tot zijn recht. Dit heeft te maken met enerzijds de behoefte aan het expliciteren van een visie en daaraan gekoppeld doel van de samenwerking in de pilot waarin wordt uitgewerkt hoe de samenwerking kan bijdragen aan het creëren van een pedagogische basis. Anderzijds speelt hierbij de facilitering voor de scholen en de jeugdverpleegkundigen een rol, waardoor niet iedereen in het team evenveel ruimte en tijd ervaart om te investeren in de samenwerking.

Kritische reflectie

In het proces van onderzoek naar de pilot zijn verschillende zaken naar voren gekomen die vragen om een kritische reflectie.

Het eerste punt betreft de voorwaarden die ten grondslag liggen aan een goede samenwerking. Voordat er toegewerkt kan worden naar een meer normaliserende manier van samenwerken is het belangrijk dat er aan een aantal voorwaarden wordt voldaan. Eén belangrijk aspect is de factor tijd. Hier blijkt in de huidige pilot nog onvoldoende aan te worden voldaan, doordat de verschillende disciplines binnen de pilot op een verschillende manier in tijd gefaciliteerd zijn. Een aantal deelnemers heeft helemaal geen tijd beschikbaar gekregen en neemt dus deel aan de pilot binnen de uren die zij voor hun eigen discipline beschikbaar hebben.

Een ander discussiepunt betreft de rol van het begrip normaliseren als uitgangspunt voor de samenwerking in deze pilot. Het beleidsdocument dat ten grondslag ligt aan de pilot (De Boer, 2022), biedt hierover onvoldoende duidelijkheid. Wel wordt er gesproken over preventie en laagdrempeligheid. Dit gaat echter niet altijd goed samen met normaliseren, omdat dit zou kunnen leiden tot het zoeken van oplossingen rondom opgroeivraagstukken in een snelle doorverwijzing, in plaats van in de context. Het begrip normaliseren als uitgangspunt van de samenwerking dient nog verder uitgewerkt te worden.

De huidige samenwerking is door de beleidsmakers multidisciplinair genoemd. In de praktijk is een mix van multidisciplinaire en interdisciplinaire elementen te zien. Daarbij zijn de betrokkenen binnen de pilot hoofdzakelijk praktisch met elkaar aan de slag gegaan, op basis van eigen ideeën en ervaringen. In gesprek met de betrokkenen blijkt dat zij het als ondersteunend ervaren om meer inzicht te krijgen in de verschillende mogelijkheden wat betreft vorm, structuur en inhoud van samenwerking. Om normaliserend te kunnen werken is het van groot belang dat hier goed over nagedacht wordt en regelmatig op gereflecteerd blijft worden.

Interdisciplinaire elementen die kunnen bijdragen aan het normaliseren zijn daarbij als volgt:

- **Een goede en intensieve samenwerking met ouders en leerkrachten.**
- **Vanuit een geïntegreerde samenwerking tussen de disciplines komen tot nieuwe ideeën en vormen van interventie.**
- **Overeenstemming dat niet alles opgelost wordt door een interventie en dat in veel gevallen aandacht en betrokkenheid nodig blijft (ook na inzet van de hulpverlener).**
- **Er wordt wederzijdse feedback gegeven. Betrokkenen spreken elkaar waar nodig aan op de inhoud of op het proces van samenwerken.**
- **Het ontwikkelen van gezamenlijk taal. Deze gezamenlijke taal is een belangrijk aspect als het gaat om intensieve samenwerking die aan bijdragen aan het normaliseren.**

Slotvraag die steeds gesteld moet blijven worden: draagt de pilot bij aan nieuwe vormen van pedagogische ondersteuning, waardoor er meer ruimte is voor kinderen om veilig op te groeien (kindbeeld: kind als burger), of zorgt de pilot ervoor dat kinderen makkelijker worden doorverwezen naar specialistische hulp (kindbeeld: het voorspelbare kind en kind als risico)? In het kader van het normaliseren is het belangrijk om hier steeds op te blijven reflecteren omdat preventie en vroeg signalering op de lange termijn niet bijdragen aan betere uitkomsten voor kinderen die op jonge leeftijd problemen ervaren.

Aanbevelingen

Hieronder beschrijven we een aantal concrete aanbevelingen op basis van de theorie, de ervaringen tot nu toe en het onderzoek. Eerst worden aanbevelingen beschreven die van belang zijn voor het voortzetten van de pilot, vervolgens worden aanbevelingen gegeven voor het starten van een vergelijkbare werkwijze op andere scholen en tot slot worden aanbevelingen gedaan voor de langere termijn.

Voortzetting van de pilot

In de afgelopen periode is veel tijd geïnvesteerd in het organiseren van de werkwijze op de scholen. Daarbij is het belangrijk geweest om elkaar te leren kennen en meer te weten te komen van elkaars discipline en bijbehorende verantwoordelijkheden en mogelijkheden. Voor de voortzetting van de pilot zijn een aantal zaken van belang:

- **Om vorm te kunnen geven aan (interdisciplinair) samenwerken zijn een gedeelde visie en missie van het team samenwerkt op elke school, rekening houdend met de context van de school, een vereiste;**
- **Het uitwerken van het begrip pedagogische basis en hoe de school daar, in samenwerking met het team, vorm aan kan geven en gezamenlijke taal in kan ontwikkelen;**
- **Het implementeren van bovenstaande, zodat voorkomen wordt dat een laagdrempeliger vorm van indiceren plaatsvindt in plaats van normaliseren;**
- **Het is belangrijk dat rollen en taken van de verschillende teamleden worden geëxpliciteerd, zodat duidelijk is wie welke positie heeft in de samenwerking;**
- **Aandacht voor teamontwikkeling, onderlinge betrokkenheid en vertrouwen te hebben;**
- **Het expliciet betrekken van leerkrachten en ouders bij de uitvoering van de pilot op een manier die past bij de context van de school;**
- **Het concreet vormgeven aan kennisdeling met ouders en leerkrachten erbij, door bijvoorbeeld themaochtenden met ouders en leerkrachten erbij te organiseren.**

Bij de start op andere scholen

Om een goede start te kunnen maken op scholen waar nog niet op deze wijze wordt samengewerkt, is een goede voorbereiding belangrijk. Het is daarbij belangrijk om weloverwogen te kiezen voor een vorm, structuur en inhoud van samenwerken die gericht is op het versterken van de eigen omgeving van het kind. Daarbij kan worden gedacht aan:

- **Voorwaarden die van belang zijn om de samenwerking succesvol te kunnen laten verlopen op de scholen, door bijvoorbeeld helderheid te bieden over de manier waarop teamleden gefaciliteerd worden en ervoor te zorgen dat alle deelnemers voldoende tijd hebben die past bij de rol die ze vervullen in het team;**
- **Een contextanalyse van de school, waarin wordt gekeken naar de ouderpopulatie, specifieke opvoedvragen die spelen in de wijk, sociale verbanden in de wijk en de cultuur van de school als het gaat om pedagogische begeleiding en waar nodig zorg bieden aan kinderen;**
- **Duidelijke kaders beschrijven met betrekking tot het doel en de richting van de werkwijze, waarbij het versterken van een pedagogische civil society en normaliseren uitgangspunten zijn, zonder te bagatelliseren;**
- **Als het team is samengesteld, is het aan te bevelen tijd te besteden aan kennismaking en een visie en missie uit te werken die aansluit bij het versterken van de pedagogische basis op school en normaliserend handelen;**
- **Het direct een positie en rol toekennen aan leerkrachten en ouders in de samenwerking, waardoor beide groepen, die belangrijk zijn voor het versterken van een pedagogische basis, ook deel uitmaken van de werkwijze vanaf de start;**
- **Het is vervolgens belangrijk om te werken aan teamontwikkeling en samenwerkingsvaardigheden, gekoppeld aan de visie, het doel en de opzet van de werkwijze en het proces goed te begeleiden en te monitoren;**
- **Het is belangrijk om periodiek te evalueren hoe de werkwijze zich ontwikkelt en wat daarvan de uitwerking is in de praktijk.**

De langere termijn – reflectie en borging

Voor de langere termijn is het van belang om kritisch te blijven reflecteren op het doel van deze werkwijze en de effecten van de werkwijze in de praktijk inzichtelijk te maken:

- **Het is van belang om het proces van samenwerking blijvend te monitoren en steeds opnieuw de vraag te stellen en te evalueren in hoeverre de werkwijze bijdraagt aan het versterken van een pedagogische basis en normaliserend handelen;**
- **Er is in de aanloop naar deze pilot sprake geweest van veel wisselende betrokkenen. Dit is een realiteit waar rekening mee moet worden gehouden. Wie kent de historie van deze werkwijze en heeft zicht op visie, missie en uitwerking in de loop van de tijd? Het is belangrijk dat wanneer sprake is van een overdracht vanwege personele wisselingen, de historie en context van de werkwijze goed wordt overgedragen naar de volgende verantwoordelijke(n).**

Referenties

De Boer, J. R. (2022). Kinderen laten opgroeien: Een gezamenlijke zorgende structuur binnen het basisonderwijs in Steenwijkerland. **Gemeente Steenwijkerland**.

De Wilde, Vandenbroeck & Vanobbergen (red) (2023) **Een beeld van een kind**. Gent: OWL Press

De Winter, M. (2011). **Verbeter de wereld, begin bij de opvoeding: vanachter de voordeur naar democratie en verbinding**. Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2023). **Indicatoren Jeugd naar gemeente en wijk**, 2021. <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2023/13/indicatoren-jeugd-naar-gemeente-en-wijk-2021>

Friele, R. D., Bruning, M. R., Bastiaanssen, I. L. W., de Boer, R., Bucx, A. J. E. H., de Groot, J. F., Pehlivan, T., Rutjes, L., Sondeijker, F., van yperen, T. A., & Hageraats, R. (2018). Eerste evaluatie Jeugdwet: Na de transitie nu de transformatie. ZonMw.

Gerdes, J. (2021). **All Inclusive? Collaboration between teachers, parents and child support workers for inclusive education in prevocational schools**. [PhD-Thesis - Research and graduation internal, Vrije Universiteit Amsterdam]. s.n.

Geveke, C., van Veen-Schleurlolts, H., & Steenbeek, H. (2023). Succesfactoren en knelpunten in de samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp in de klas. **Orthopedagogiek: Onderzoek en Praktijk**, 62(2), 88-100.

Nederlands Jeugdinstituut (z.d.). **Vormen van samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp**. [Vormen van samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp | Nederlands Jeugdinstituut \(nji.nl\)](https://www.nji.nl/vormen-van-samenwerking-tussen-onderwijs-en-jeugdhulp).

Peeters, R., Zunderdorp, M., Lamers, M., & Rats, E. (2018). Mét andere ogen: Advies voor versnelling en bestendiging van de samenwerking onderwijs-zorg-jeugd. **Zunderdorp beleidsadvies & management op verzoek van de coalitie onderwijs-zorg-jeugd**.

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling. (2012). **Ontzorgen en normaliseren: naar een sterke eerstelijns jeugd- en gezinszorg**. Den Haag: RMO.

Roest, A. M., de Vries, Y. A., Wienen, A. W., & de Jonge, P. (2023). Editorial Perspective: Are treatments for childhood mental disorders helpful in the long run? An overview of systematic reviews. **Journal of Child Psychology and Psychiatry**, 64(3), 464-469.

Rumping S, Boendermaker L., & de Ruyter D.J. (2018). Stimulating interdisciplinary collaboration among youth social workers: A scoping review. **Health Soc Care Community**, 27(1), 1-13.

Smeets, E., & Van Veen, D. (2018). Samenwerking tussen onderwijs, gemeenten en jeugdhulp.: Onderzoek naar succesfactoren in praktijkvoorbeelden. **Evaluatie Passend Onderwijs. Nijmegen KBA Nijmegen/Zwolle: Hogeschool Windesheim/NCOJ**.

Van den Berg, B., Donker, A. en Tuentjer, T. (2023). **De waarde van de pedagogische basis**. Utrecht: Nederlands Jeugd Instituut. <https://www.nji.nl/sites/default/files/2023-05/De-waarde-van-de-pedagogische-basis.pdf>

Van der Star, A. (2019). **Over het schoolhek heen: interdisciplinair samenwerken: ontwikkelkansen voor professionals en leerlingen**. Huizen: PICA.

Van Yperen, T., Hofstede, K., Hageraats, R., & Van de Maat, A. (2023). Andere kijk op groeiend jeugdzorggebruik. Voor een hoopvolle wereld om in op te groeien. **NJI**.

Wienen, A. W., Korenromp, H., Batstra, L., & Graas, T. A. M. (2020). Werkbaar in de klas. Het effect van samenwerking tussen ouders, leraren, maatschappelijk werk en jeugdhulp in de schoolklas. **NRO**.

Wijsbroek, S. A., Kesselring, M., & Graas, D. (2019). Van sleutelen aan het stelsel naar bouwen aan inhoudelijke vernieuwing. **Justitiële verkenningen**, 45(6), 10–25.

Bijlagen

Bijlage 1.

Checklist samenwerking

1 = ja, 2 = een beetje, 3 = nee

Het is voor mij duidelijk wat we verstaan onder de pedagogische basis.	
Ik ervaar duidelijkheid over mijn eigen rol, en dat van de andere deelnemers.	
We passen onze rol waar nodig aan, bijvoorbeeld bij het bespreken van een casus of om de doelen van het team te behalen..	
We vullen elkaar aan als leden van het team.	
We komen gezamenlijk tot nieuwe interventies/activiteiten, die anders zijn dan we zonder de pilot zouden kunnen bereiken.	
Waar nodig sluiten we compromissen en ik pas mijn eigen rol hierbij aan.	
We hebben gezamenlijke doelen vastgesteld en die zijn voor mij duidelijk.	
Ik ervaar voldoende tijd voor het deelnemen aan de pilot.	
Ik kan mijn eigen ideeën en wensen in de pilot voldoende kwijt.	
Ik ervaar professionele ruimte om een bijdrage te leveren aan de pilot.	
Binnen het team is er voldoende vertrouwen, begrip en respect voor elkaar.	
We zijn ondertussen goed op elkaar ingespeeld en hebben samen iets opgebouwd.	
De leerkrachten voelen zich betrokken bij de pilot.	
De ouders voelen zich betrokken bij de pilot.	
Ik heb eerder samengewerkt en daar goede ideeën/ervaringen mee opgedaan.	
We kijken steeds terug op het proces en geven elkaar feedback zodat de samenwerking wordt versterkt.	
We hebben al verschillende keren kennis kunnen delen met elkaar, bijvoorbeeld over....	
We hebben al verschillende keren kennis kunnen delen met ouders, bijvoorbeeld over....	
We hebben al verschillende keren kennis kunnen delen met leerkrachten, bijvoorbeeld over....	
Totaalscore	

Colofon

© 2023

Dit project is een samenwerking tussen de gemeente Steenwijkerland, drie basisscholen in de gemeente Steenwijkerland, een jeugdconsulent van de gemeente, een jeugdverpleegkundige van de GGD en maatschappelijk werkers van de organisatie De Kop. Het onderzoek is mogelijk gemaakt door de Regionale Kenniswerkplaats Jeugd 'Samen Normaliseren'.

Projectleiding en tekst

Geke Klapwijk, Tessa de Wild-Van der Woude
en Dorien Graas (hogeschool Windesheim)

Ontwerp

hollandse meesters (hollandsemeesters.nl)

